

Türk İslâm Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi
Journal of the Academic Studies of Turkish-Islamic Civilization
 timad

Cilt / Volume: 15 - Sayı / Issue: 30 - Yıl / Year: 2020
 Mart/March - Yaz / Summer

ISSN: 1306-4223

Enderun Mektebi'ne Öğrenci Alım Usulleri

The Reception Procedures of the Students to Enderun School

Mustafa AKKAYA

Dr. Öğr. Üyesi, Adnan Menderes
 Üniversitesi Türkçe ve Sosyal Bilimler
 Eğitimi Bölümü-Aydın
 Assist. Prof. Dr., Adnan Menderes
 University, Department of Turkish and
 Social Sciences Education
 makkaya55@yahoo.com
<https://orcid.org/0000-0003-4726-062X>

Hatice ÖZKAN

Yüksek Lisans Öğrencisi, Adnan
 Menderes Üniversitesi, Türkçe ve Sosyal
 Bilimler Eğitimi
 Graduate Student, Adnan Menderes
 University, Department of Turkish and
 Social Sciences Education
 1453haticeozkan@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-0330-8065>

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 4 Kasım / November 2019

Kabul Tarihi / Accepted: 28 Aralık / December 2019

Cilt / Volume: 15, Sayı / Issue: 30, Sayfa / Pages: 149-170

Atıf / Cite as: Akkaya, M. ve Özkan, H. (2020). Enderun Mektebi'ne Öğrenci Alım Usulleri [*The Reception Procedures of the Students to Enderun School*]. Türk İslâm Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi-*Journal of the Academic Studies of Turkish-Islamic Civilization*. 15/30 (Mart -March): 149-170

İntihal / Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi./ This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagi-arism software.

Enderun Mektebi'ne Öğrenci Alım Usulleri

Öz

II. Murad tarafından kurulan ancak II. Mehmed döneminde teşkilatlanarak asıl hüviyetine kavuşan Enderun Mektebi, Osmanlı sarayı içerisinde devletin askeri ve mülki kadrosunu yetiştiren bir okul olduğu gibi aynı zamanda üstün yetenekli olduğu düşünülen çocuklara yönelik eğitim veren bir kurumdur. Bu çalışmada Enderun Mektebi'ne hangi usullere göre öğrenci alındığı incelenmiştir. Çalışmanın kaynaklarını arşiv belgeleri, kronikler, anı-hatırat ve konu ile ilgili literatür oluşturmaktadır. Nitel araştırmalarda kullanılan doküman analizi yöntemiyle toplanan veriler, içerik analizine tabi tutulmuştur. Buna göre Enderun Mektebi'ne öğrenci alım usulleri çeşitli başlıklar altında toplanmıştır. Bunlar: devşirme usulü, savaş esirleri, frenolojik yöntemler, yetenek testleri, soyaçekim ve akrabalık ilişkisi, devlet adamlarının himayesi, doğrudan padişah iradesi, Osmanlı Devleti'ne komşu devletlerin ve bağlı toprakların beylerinin çocuklarının rehin tutulması usulü ile yapılan alımlardır. Çalışmada bu usuller ile Enderun Mektebi'ne alınanlar, örnekleriyle birlikte açıklanmıştır.

Anahtar kelimeler: Enderun, Enderun Mektebi, devşirme, iç oğlanı.

The Reception Procedures of the Students to Enderun School

Abstract

Enderun School, which was founded by Murad II but gained its original identity with the suitable organization structure in the period of Mehmed II, is an institution training both the military and civilian staff and educating the gifted children. The study aims to analyse the students accepting methods to Enderun schools. The sources of the study consist of archival documents, chronicles, memoirs and related literature. The data collected by the document analysis method used in qualitative researches were subjected to content analysis. According to the results of the study, the student reception procedures to the Enderun School are grouped under various headings. These are: devşirme method, prisoners of wars, phrenological methods, ability tests, genealogical and kinship relations, the patronage of statesmen, direct will of the sultan, acquisitions of the neighbors of the Ottoman Empire and the procedure of keeping the children of the lords of the Ottoman Empire hostage. In this study, those who are accepted to the Enderun School with these procedures are explained with their examples.

Keywords: Enderun, Enderun School, devşirme, iç oğlanı.

Giriş

Son yıllarda üstün yetenekli çocukların eğitimiyle ilgili pek çok akademik çalışma ve uygulama mevcuttur. Özellikle 1960'lardan sonra üstün yetenekli çocukların özellikleri ve eğitimine yönelik ilgide, artış görülmüştür. Yapılan araştırmalardan elde edilen sonuçlara göre diğer öğrencilere oranla zekâ seviyesindeki farklılıkları gereği, üstün yetenekli bireylerin kendi hallerine bırakılmayıp eğitimle desteklenmesi ve yönlendirilmesi gerekmektedir (Davaslıgil, 2004). Üstün yetenekli çocuklardan bazılarının belirgin özelliği; yönetim süreçleri ve liderlik etmede gösterdiği başarı ve uyumdur. Küçük yaşlarda liderlik özelliği keşfedilen bireylerin de buna yönelik planlı bir eğitim almasıyla gelecekteki çalışma hayatında başarılı olması ve ülkesine en üst seviyede katkı sağlaması mümkündür. Yönetici eğitiminin amacı, yönetici adaylarının yetenek, bilgi, tutum ve davranış düzeylerinin organize edilmiş bir biçimde geliştirilmesidir (Türkyılmaz, 2009). Bahsi geçen bu durum, Osmanlıda da önem arz eden bir konu olmuştur. Osmanlı Devleti'nde bir saray okulu olan Enderun Mektebi, tarihte üstün yetenekliler için eğitim uygulayan en eski kurumlardan biridir ve II. Mehmed döneminde ülkenin farklı coğrafyalarından toplanan devşirmelerin devlet yönetiminde daha üst mevkilere ulaşmalarını sağlayacak şekilde geliştirilmiş bir eğitim merkezidir (Akarsu, 2004; Halaçoğlu, 1991). Enderun Mektebi'nde eğitim almış pek çok kişi Osmanlı Devleti'nde en yüksek mevkilerde görev yapmış ve tarihteki yerlerini almıştır. Bu itibarla bu kişilerin Enderun'a hangi usullerle alındığı önem arz ettiğinden bu çalışma ortaya çıkmıştır¹.

---

¹Enderun'la ilgili geniş bilgi için bakınız: Tayyazade Ata, *Osmanlı Saray Tarihi: Tarih-i Enderun*, (haz. Mehmet Arslan), Cilt 1, 2, 3, 4 5, İstanbul, 2010; Enderunlu Abdüllatif, *Ayine-i Derun*, (haz. Ahmet Köç), İstanbul, 2013; Hâfız Hızır İlyas Ağa, *Osmanlı Sarayında Gündelik Hayat*, (haz. Ali Şükrü Çoruk), İstanbul 2011; Jean-Baptiste Tavernier, *Topkapı Sarayında Yaşam*, (çev. Perran Üstündağ), İstanbul, 1984; Ali Ufki Bey/Albertus Bobovius, *Saray-ı Enderun Topkapı Sarayı'nda Yaşam*, (çev. Türki Noyan), İstanbul, 2013; Ali Seydi Bey, *Teşrifat ve Teşkilatımız*, (haz. Niyazi Ahmet Banoğlu), İstanbul, t.y. Reşad Ekrem Koçu, *Topkapı Sarayı*, İstanbul, 1960; Necdet Sakaoğlu, *Tarihi, Mekânları, Kitabeleri ve Anıları İle Saray-ı Hümayun*, İstanbul, 2002; Yusuf Halaçoğlu, *14-17. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı Ve Sosyal Yapı*, Ankara, 1991; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin Saray Teşkilatı*, Ankara, 2014; Füsün Akarsu, "Enderun: Üstün Yetenekliler İçin Saray Okulu", *Üstün Yetenekli Çocuklar Seçilmiş Makaleler Kitabı*, (haz. Mehmet Ruhi Şirin, Adnan Kulaksızoğlu ve Ahmet Emre Bilgili), İstanbul, 2004, s. 97-101; Ülker Akkutay, "Osmanlı Eğitim Sisteminde Enderun Mektebi", *Üstün Yetenekli Çocuklar Seçilmiş Makaleler Kitabı*, (haz. Mehmet Ruhi Şirin, Adnan Kulaksızoğlu, Ahmet Emre Bilgili), İstanbul, 2004, s. 85-96; Mithat Enç, "Enderun", *Üstün Yetenekli Çocuklar Seçilmiş Makaleler Kitabı*, (haz. Mehmet Ruhi Şirin, Adnan Kulaksızoğlu, Ahmet Emre Bilgili), İstanbul, 2004, s. 37-84; Ümit Davaslıgil, "Üstün Zekâlı Çocukların Eğitimi", *Üstün Yetenekli Çocuklar Seçilmiş Makaleler Kitabı*, (haz. Mehmet Ruhi Şirin, Adnan Kulaksızoğlu, Ahmet Emre Bilgili), İstanbul, 2004, s. 233-241; Müjdat Türkyılmaz, *Osmanlı Klasik Döneminde, Enderun Mektebindeki Üst Düzey Yönetici Eğitimi İle Günümüzdeki Üst Düzey Yönetici Eğitiminin Karşılaştırılması*, Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2009; Erol Kömür, *Osmanlı Devleti Enderun Mektebi'nde Eğitim Sistemi ve Türk Eğitim Sistemine Etkileri*, Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2010; Cihan Kılıç,

Osmanlı sarayı 'Enderun' (iç) ve 'Birun'(dış) olmak üzere başlıca iki bölüme² ayrılmıştı (İnalçık, 2003). Divan-ı Hümayunu da içinde barındıran Birun kısmı, sarayın dış örgütlerini; Harem ve Enderun Mektebi'ni içerisine alan Enderun ise, padişahın yaşamıyla doğrudan bağlantılı birimleri kapsamaktadır. Bu sebepten Enderun kısmına 'padişahın özel dairesi' manasına gelen 'Harem-i Muhterem' ya da 'Harem-i Hümayun' denilmiş (Sakaoğlu, 2002) ve 18. yüzyıla değin devlet idaresinde temel rol oynayan müessese haline gelmiştir (Ortaylı, 2007).

Enderun-u Hümayun'da bir mektep kurma fikri I. Murad dönemine kadar gitmektedir. Çünkü I. Murad Edirne'de inşa ettirdiği sarayda hizmet edecek kişilerin yetiştirilmesi amacıyla hazine ve kiler koğuşları yaptırmıştır. Böylece Enderun Mektebi'nin temelleri atılmıştır (Ali Seydi, t.y.). Osmanlı Devleti'nde 15. yüzyılın ortalarından itibaren askeri-mülki idareci yetiştiren mektebin kuruluşu ise II. Murad tarafından gerçekleştirilmiştir. Ancak Enderun Mektebi'nin asıl hüviyetine ve gerçek teşkilatına kavuşması II. Mehmed dönemindedir (İpşirli, 1995; Halaçoğlu, 1991). Enderun Mektebi'ne aynı zamanda "Enderun-u Hümayun Mektebi" de denilmektedir (Pakalın, 1993).

Fransız diplomat Michel Baudier'in 17. yüzyılda yayınladığı 'Sarayın Genel Bir Tarihi' isimli eserinde Enderun Mektebi eğitimiyle ilgili sarf ettiği şu sözler dikkate değer niteliktedir: "Türklerin niçin varlıklı ve güçlü bir devlet olarak geliştiğine şaşmamak gerekir. Çünkü onlar, büyük sayıdaki gençler arasından en yeteneklilerini seçmesini ve onları dürüst insanlar haline getirecek disiplinli bir eğitim vermesini çok iyi bilmektedirler. Böylece doğanın üstün bağıışı ile üstün bir eğitim ve sanat kaynaşmaktadır!... Bu gençlerin eğitiminde izlenen düzen ve yöntem Türkler için ileri sürülen barbarlık sıfatının sözden öteye bir anlamı olmadığını göstermeye yeter." (Enç, 2004). Baudier'in gençler olarak bahsettiği Enderun Mektebi öğrencilerine içoğlanı, iç ağası, gılaman (gilman), Enderun hademesi, Enderun ağası gibi isimler verilmekteydi (Ali Seydi, t.y.).

Enderun Mektebi'ne içoğlanı olarak alınan öğrencilere öncelikle 'lala' adı verilen bir görevli atanırdı. Lalalar, saraya yeni kaydolan iç oğlanına ilk olarak Kuran'ı öğretme, ilmihal, tecvit, akaid, Arapça ve Farsça derslerine devam ettirmenin yanında hamamda yıkanma, kıyafet değiştirme vb. hizmetlerin usulünü ve adabını öğretmekle sorumluydular (Enderunlu Abdülatif, 2013;

Enderun Mektebi Örneğinde Günümüz Üstün Yetenekli Çocukların Eğitiminin Değerlendirilmesi, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 2010; Mehmet Yavuz, "Klasik ve Modern Dönem Yönetici Yetiştirme Sistemlerinin İncelenmesi: Kurumlar Ve Kişiler", *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C. 31, Sayı: 2, Erzurum 2017, s. 433-450; Mustafa Gündüz, "Enderun Mektebi ve Osmanlı'da 'Üstün Yeteneklilerin Eğitimi'", *Eğitime Bakış Dergisi*, Yıl: 12, Sayı: 37, 2016, s. 11-20; Mehmet İpşirli, "Enderun", *DİA*, C:11, 1995, s. 185-187. Halil İnalçık, *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600)*, (çev. Ruşen Sezer), İstanbul, 2003; Halil İnalçık, *Devlet-i Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-II*, İstanbul, 2014.

² Teşkilat açısından düşünülürse Topkapı Sarayı dört bölümden oluşmaktadır; Birun, Divan-ı Hümayun, Enderun ve Harem (Tarım Ertuğ, 2012).

Koçu, 1960). Topkapı Sarayı gılmanları derece ve hizmet farklılığı sebebiyle değişik odalara/sınıflara ayrılmışlardı. Bu odalar en alt kademedan başlamak üzere sırasıyla şunlardır; Küçük ve Büyük odalar, Doğanlı Koğuşu, Seferli Odası, Kiler Odası, Hazine Odası, Has Oda (Uzunçarşılı, 2014). Bu odalar arasında hiyerarşik bir geçiş uygulaması olmasına rağmen padişah acemilerin bulunduğu aşağı odalardan, koğuşlardan herhangi bir genci Has Oda'ya aldırabilirdi. Nitekim 17. yüzyılın ünlü vezirlerinden Siyavuş Paşa henüz Seferli Koğuşu'nda bir acemi iken kendisini yaya cirdi oynarken gören IV. Murad tarafından fevkalade beğenilerek doğrudan Has Oda'ya alınmıştır (Koçu, 1960).

İçoğlanları buldukları odalara göre çok farklı olmakla birlikte; Kuran-ı Kerim okuma, tecvit, ilmihal, fıkıh, akaid, sarf, nahiv, mantık, matematik, fizik, kimya, astronomi, geometri, fıkıh, hadis, tefsir, kelam, müzik, enstrüman çalma, adab-ı muaşeret, ata binme, tomak³, cirit oynama ve ok atma dersleri almaktaydılar (Gündüz, 2016). Eğitimin amacı birçok şey öğretmek olduğu kadar birçok şeyi de yapamamaktı. Nitekim Enderun öğrencilerine laubali ve serbest hareketlerde bulunmamaları, insanların arasında iken esnememeleri, geçirmemeleri, sesli bir şekilde aksırmamaları, sümkürememeleri, pastırma, soğan ve sarımsak gibi yiyecekler yememeleri başkalarının yanında tırnak kesmemeleri, edebe aykırı şekilde yemek yememeleri ve büyüklerden önce yemeğe el uzatmamaları, halk içinde kaşınmamaları, üstü başı kirli ve dağınık bulunmamaları, kahkaha ile gülmemeleri, yalan söylememeleri ve fazladan ve abartılı söz söylememek öğretilirdi. Ayrıca Perşembe veya Cuma günleri تنها bir yerde tırnaklarını kesmeleri, abdest ve ayak havlularını iki günde bir değiştirmeleri, el yemenisi ve mendillerini de her gün değiştirmeleri zorunluydu. (Enderunlu Abdüllatif, 2013).

Belli sürelerle yani 2-7 yılda bir ya da bir padişah tahta çıktığında Enderun Mektebi'nde 'çıkma' adı verilen terfi ve nakiller yapılmaktaydı. Bir çeşit mezuniyet demek olan çıkma uygulamasında iç oğlanları başarı gösterdikleri takdirde bir üst sınıflara geçerken, en üst odada bulunanlar ise saray dışına askeri ve mülki amirler olarak atanırlardı. Böylece Enderun Mektebi'ndeki döngü sağlanmış olurdu (İnalçık, 2003)⁴. Osmanlı Devlet yönetiminde söz sahibi birçok sadrazam ve komutan, vezir, müzisyen, şair yetiştiren Enderun Mektebi 1909 yılında kapatılmıştır (Ali Seydi Bey, t.y.; Türkyılmaz, 2009).

Enderun Mektebi'ne alınan çocukların büyük çoğunluğu devşirme olsa da savaş esirlerinin arasından da zeki olanlar mektebe alınırđı. Bu çalışmanın amacı Enderun Mektebi'ne alınacak çocukların hangi yöntemlerle seçildiğidir. İleride yönetici, devlet adamı, sanatkar olabilecek kapasite ve yeteneğe sahip olduklarının daha 8-10 yaşında iken nasıl tespit edildiği bu seçimi yapan

³ Tomak; ağaçtan top, at üzerinde taşıdıkları kalın bir çomak (Şemseddin Sami, 1989).

⁴ Mesela III. Selim döneminde kilerin peşkir başlığında has odaya terfi eden Hasan Bey çerağ edilmiştir (Hâfız Hızır İlyas Ağa, 2011).

kişilerin kimler olduğu çalışmanın temel problematiğini oluşturmaktadır. Bunun için öncelikle Enderun Mektebi'nin hangi kaynaklardan beslendiği üzerinde durulacaktır. Enderun Mektebinin beslendiği ana kaynakların başında Devşirme Usulü ve savaş esirleri gelmektedir.

1. Devşirme Usulü

I. Murad zamanında kurulan Yeniçeri Ocağı'na asker sağlamak için önceleri Pençik Kanunu⁵ gereğince gayrimüslim savaş esirlerinden faydalanılmış⁶; ancak fetihlerin azalması ve Ankara Savaşı sonrasında bir süre durması nedeniyle devşirme yöntemine başvurulmuştur. Çelebi Mehmed zamanında uygulanan ve oğlu II. Murad zamanında kanunlaşan Devşirme Usulü; Osmanlı Devleti'nde farklı hizmetlerde kullanılmak üzere Hristiyan halkın⁷ uygun şartlarda olan erkek çocuklarından bir kanun dâhilinde yararlanılmasıdır (Özcan, 1994). Devşirme Kanunu'na göre; Türk çocukları ve Türkçe bilen Hristiyan çocukları devşirilmez ve gayrimüslim asillerinin ve papazların çocuklarından aslı iyi olanlar devşirilirdi. İki oğlu olanların sadece biri, ayrıca birden fazla oğlu olanların ise aralarında güzel⁸ olanı alınır. Babası veya annesi ölmüş olan çocuklar, köy kethüdasının oğlu, çoban çocukları da alınmazdı. Kel, köse, sünnetli olanlar, Türkçe bilenler, evli olanlar, herhangi bir sanatı olanlar, İstanbul'a gelip gitmiş olanlar, çok uzun ve çok kısa boylu olanlar yine kanun gereği devşirilmezdi. Kanunda ayrıca, devşirilecek ve devşirilmeyecek olan oğlanların özellikleri, sebepleriyle birlikte açıklanmıştı (Kavanin-i Yeniçeriyen, 2011). Devşirmede daha çok Rum, Boşnak, Arnavut, Bulgar, Hırvat ve Sırp çocukları tercih edilirken Acem, Yahudi, Rus, Türk, Kürt, Çingene ve Gürcü çocukları devşirme dışında bırakılırdı (Özcan, 1994)⁹. Bu çocuklar başkente getirildikten sonra zeki olanları Enderun Mekteb'i için ayrılırdı. Diğerlerine acemi oğlanı denirdi¹⁰. Onlar ileride Yeniçeri olmak için Türk ailelerin yanlarına

⁵ Osmanlı Devleti askeri sisteminde deniz ve kara seferlerinde ele geçirilen esirlerden beşte birinin devletin hizmetine alınması işlemi düzenleyen kanundur (Akgündüz, 1990: 128; Özcan, 2007: 226). Osmanlı Devleti'nde iki adet Pençik Kanunnamesi hazırlanmıştır. Her ikisi de II. Bayezid devrine aittir (Güneş Yağcı, 2013: 509).

⁶ Aşık Paşazade, 2003: 114.

⁷ Ancak II. Mehmed tarafından çıkarılan özel bir izin ile Müslüman olan Bosna halkından da devşirilmiştir. Devşirilen bu çocuklara 'potur oğlanı' ismi verilmekteydi (Yılmaz, 2014: 39).

⁸ Türklere var olan 'sureti güzel olanın sireti de güzel olur' anlayışı, devşirme usulünde de kendini göstermiş ve yüz ve fizik güzelliği devşirme kriterlerinden biri olmuştur (Kılıç, 2010: 80-81).

⁹ Ancak son dönemlere doğru Türkmen ve Kürtlerden de devşirme oğlanı alınmaya başlanmıştı (İnalçık, 2014: 145).

¹⁰ Acemi oğlanı: Osmanlı Devleti'nde asker ve devlet adamı yetiştirmek amacıyla esir ve devşirme olan çocuklara verilen isimdir (Uzunçarşılı, 1988; Akkutay, 2004; İlgürel, 1998).

verilirlerdi¹¹. Bazen acemi oğlanları arasından başarılı olanlar Enderun Mektebi'ne seçilebilirdi¹².

Devşirme işlemi sırasında her aday, hem beden hem de akıl sağlığı yönünden muayene edilirdi. Zekâ seviyesinin ölçülmesinde bu husustaki deneyim ve gözlemlerin yanında frenolojik¹³ yöntemler de kullanılırdı (Goodwin, 2001). Kanuna göre seçilen çocuklar Topkapı Sarayı, İskender Çelebi, İbrahim Paşa, Edirne sarayları ve Galatasaray'a gönderilirlerdi¹⁴. Kalan oğlanlar ise padişahın bahçelerinde hizmet etmek için bostancı yapılırdı (İnalçık, 2013)¹⁵.

Saraylarda verilen eğitim süresini tamamlayanlar sıraları geldikçe ağaların onayıyla Enderun Mektebi'ne geçiş yapmaktaydılar (Tayyarzade Ata I; 2010; Uzunçarşılı, 2014; Yavuz, 2017). Enderun'a alınacak oğlanların seçimi sarayın birinci avlusundaki Aya İrini Kilisesi'nin bulunduğu meydana yapılırdı. (Gündüz, 2016). Bu sırada yapılan seçimde Enderun'a giremeyenlerden güçlü kuvvetli olanlar Baltacı Ocağına gönderilirlerdi¹⁶. Edirne Sarayı'ndan İstanbul'a nakledilen iç oğlanları arasında bulunan Albertus Bobovius, kendisinin de Baltacılar Koğuşu'na alınacağı sırada yaptığı bir hamle ile Baltacılar Koğuşu'na gönderilmekten kurtulup Enderun Mektebi'nde Büyük Oda'ya alındığını anılarında nakletmektedir (Ali Ufki Bey/Bobovius, 2013). Goodwin, her bir devşirme uygulamasında toplanan çocuk ve gençlerden onda birinin saraya gönderildiğini yazmaktadır (Goodwin, 2001).

Devşirildikten sonra acemi oğlanı olarak İstanbul'a gelen ve bazı testlerden geçirilip kıyafet ilmine vâkıf âlimler tarafından incelendikten sonra Enderun'a

¹¹ "Halil Paşa bunları görünce: 'Bunları Türk'e verelim, Türkçe öğrensinler, Türkçeyi bilince getirip yeniçeri yapalım.' dedi." (Aşık Paşazade, 2003: 115).

¹² 1564/1565 tarihli bir arşiv kaydına göre devşirilen acemi oğlanlarından Enderun'a girmeye hak kazanan 4 tanesi devşirildiği bölgeyle birlikte şöyle listelenmiştir; Hasan-Vişegrad, Ömer-Vişegrad, Pervane-Yeni Pazar, Mustafa-Vişegrad" An cemaat-i gılman-i acemiyan ki Enderun'a ref' eden..." (TS.MA.e, 967/100); 1565/1566 tarihli bir başka belgeye göre ise acemi oğlanlarından Ferhad b. Suad'ın Yeniçeri Ağası Ali Ağa'nın mührüyle onaylanıp Enderun'a girdiği kaydedilmiştir (TS.MA.d 8151/1); 1587 tarihli Yeniçeri Ağası'na hitaben yazılan bir başka hükümde, Türk üzerinde bulunan acemi oğlanlarından fayda sağlayacak olanlarından 100 tanesinin ulufeye yazdırılıp deftere kaydedilmesi buyrulmuştur (A.İDVNS.MHM.d 62.37/136).

¹³ Frenoloji; kafatasının şekline bakarak insanın zihinsel yeteneğini ve karakterini inceleme (TDK, 2019).

¹⁴ Osmanlı, Enderun Mektebi öncesinde hazırlık eğitiminin verildiği saraylara da bazen iç oğlanı lazım geldiğinden bununla ilgili hükümler çıkarmıştır. 1575/1574 tarihli bir arşiv kaydında Edirne'de bulunan Saray-ı Amire-i Atik (Edirne Sarayı) için acemi oğlanı lazım olduğundan Bosna diyarından yapılacak devşirme işinin oyalanmadan yapılması ve yarar olanlardan 50 adet oğlanın saraya gönderilmesi buyrulmuştur (A.İDVNS.MHM.d 24.88/461).

¹⁵ Bir diğer kaynağa göre ise devşirilen bu acemi oğlanları İstanbul'da önceden belirlenen görev yerlerinde 3 ya da 7 yıllık eğitimlerinden sonra tekrar bir elemeye tabi tutulurlar ve bu elemeye başarılı olanlar Enderun Mektebi'ne alınırken sarayda eğitim görmeyecek olan çocuklar asker olmak üzere kapıkulu ocaklarına gönderilirdi (Yılmaz, 2014).

¹⁶ Baltacı: Saray hademesinin bir sınıfı (Şemseddin Sami, 1989: 274).

alınmış olan 60 sadrazam vardır¹⁷. Bu sadrazamlardan en meşhurları şunlardır; Makbul/Maktul İbrahim Paşa, Rüstem Paşa, Sokollu Mehmed Paşa¹⁸, Cigalazade Sinan Paşa, Damat İbrahim Paşa, Melek Ahmed Paşa, Tarhuncu Ahmed Paşa ve Köprülü Mehmed Paşa.

2. Savaş Esirleri

Enderun Mektebi'ne girişte devşirmenin yanı sıra savaşta, denizde ya da karada esir edilen veya Hıristiyanlardan haraç olarak alınan esirlerin de en iyi yapılı ve en kuvvetli olanları tercih edilirdi (Tavernier, 1984). II. Murad 1441'de Sırbistan'da Novo Brdo'yu kuşatıp şehri teslim aldığı anda, Konstantin Mihail Konstantinovic esirler arasındaydı. O kaleme aldığı anılarında kendisinin yeniçeri olduğunu, fakat onunla birlikte esir edilen sekiz çocuğun Has Oda'ya (Enderun'un en üst koğuşu) hizmetkâr olarak alındığını beyan etmektedir (Konstantinovic, 2003). Enderun'da eğitim görüp de vezir-i azam olan ilk kişi, Tayyazade Ahmet Ata'ya göre Mahmud Paşa'dır¹⁹ (Tayyazade Ata I, 2010; Tekindağ, 2003).

Ayrıca Enderun'da eğitim alıp yetiştirilmek üzere gelen Pençik oğlanlarının haricinde burada çeşitli şekillerde hizmet eden esirler de yer alıyordu. Geç bir dönem olsa da buna dair örnek III. Selim dönemine tekabül etmektedir. Avusturya'nın üst düzey subaylarından zindana düşen John Fotoşi, Müslüman olarak zindandan kurtulmayı tasarlamış olabilir. İslam'ı tercih eden Fotoşi'nin durumu padişaha arz olunduktan sonra bu esirin genç ve güzel yüzlü olmasından dolayı Enderun'da değerlendirilebileceği düşünülmüştür. III. Selim, esir Fotoşi'nin bir süre Kaimakam Paşa'nın ya da başka bir ricalin yanında Türkçe öğrendikten sonra Enderun'a alınmasına karar vermiştir (Beydilli, 1991).

Yukarıda da ifade edildiği üzere savaş esirleri ve devşirme yoluyla devletin merkezine getirilip Enderun Mektebi için alınacak acemi oğlanları, burada öncelikle kıyafet ilmine vakıf kişilerce frenolojik yöntemler çerçevesinde incelenir, daha sonra ise yetenek testlerine tabii tutularak gruplara ayrılırlardı. Böylece acemi oğlanlarının bir kısmı ocaklara gönderilirken, bir kısmı da Enderun'da eğitim almaya hak kazanırdı.

3. Enderun Mektebi'ne Öğrenci Alım Usulleri

3.1. Frenolojik yöntemler ve kıyafet ilmi ile alım

¹⁷ (Tayyazade Ata II, 2010).

¹⁸ Bosna diyarından devşirilen Paşa'nın aslen hangi milletten olduğuna dair tarihi kayıtlarda ihtilaflar mevcuttur. Sokullu Mehmet Paşa'nın sadrazamlığı döneminde kendisi ile görüşen İtalyan elçileri kendisinin Sırp despotlarının soyundan geldiğini söylediğini ifade etmişlerdir (Afyoncu, 2009).

¹⁹ Mahmut Paşa Adni hakkında Rum, Sırp ya da Bulgar asıllı olduğuna dair rivayetler mevcuttur. II. Mehmed'in tahta çıkmasının ardından ocak ağalığı görevinde bulunmuş, İstanbul kuşatmasına katılmış ve sadrazamlık makamına kadar yükselmiştir. Halk tarafından çok sevildiği için "veli" sıfatıyla anılan Mahmut Paşa, "Adni" mahlasını kullanarak şiirler yazmıştır (Tekindağ, 2003).

Frenolojinin bir alt dalı olan fizyonomi İslam dünyasında yaygın kullanımıyla ilm-i kıyafet, firaset veya ilm-i firaset, olarak adlandırılmıştır. Firaset; insanların, diğer varlık ve olayların iç yüzünü keşfetme, gelecek hakkında doğru tahminlerde bulunma melekesi anlamında bir terim ve bu konuyu ele alan ilim dalıdır. Dolayısıyla ilk ve orta çağlarda yöneticiler kendilerine görev verecekleri kişileri seçerken bu ilimden faydalanma yoluna gitmişlerdir (Uludağ, 1996). Bu ilim; doğan çocuğun nesebini belirleme, siyaset, saraya alınacak şahısları seçme, köle ve cariye alımları gibi alanlarda da referans kaynağı olmuştur (Kaya, 2017). Konuyla ilgili olarak Tayyazade Ata, Köprülü Mehmed Paşa'nın küçüklüğü ile ilgili şu hadiseyi nakletmektedir; Köprülü Mehmed Paşa'nın babası²⁰ Vezirköprü'nün ileri gelenlerinden biri imiş; ancak Köprülü Mehmed küçüklüğünde terbiyesizlikler göstermiş. Günlerden bir gün evlerine evliyadan bir zat misafir olduğu sırada Mehmed alışkanlık haline getirip huy edindiği bir terbiyesizlik göstermiş ve babası mahcup olarak kendisine bedduada bulunmuştur. Bunu duyan misafir zat "kader ne der, peder ne der" şeklinde bir söz söylemiştir. Mehmed'in babası bu sözün ne manaya geldiğini öğrenmek istediğini dile getirince misafiri olan zat şöyle demiştir "sen bu çocuğun ölümüne dua edersen, hâlbuki kaderi sadrazam olacağını müjdesin, sen bu haline bakma, bu çocuk sayesinde millete çok hayır gelecektir" (Tayyazade Ata II, 2010: 87). Rivayetten anlaşıldığı üzere misafir, ilm-i kıyafet sahibi bir zattır ve Paşa'nın henüz çocuk olduğu dönemde gösterdiği bazı davranışlarını kıyafet ilmine göre değerlendirmiş ve babasına nasihat etmiştir.

Osmanlı Devleti'nde devşirilen acemi oğlanları İstanbul'a getirildiğinde vücut yapısı ve karakteri en iyi olanlar seçilerek Enderun Mektebi için ayrılırdı. Bu seçim sırasında bazen sultanlar da bizzat bulunurdu (İnalçık, 2003). Saray için ayrılan oğlanların muayenelerini saray ağası gerçekleştirirdi. Bu muayene sırasında ağanın yanında kıyafet ilmine vakıf bir âlimde bulunurdu ki bu âlim çocukların simasını ve beden fiziğini kontrol ederek bilhassa alnındaki çizgilere bakarak kimlerin Enderun için uygun olup olmadığına karar verirdi. Frenolojinin bir diğer alt başlığı olarak nitelendirilebilecek olan kıyafet ilmi (ilm-i kıyafe); insanların el, kulak, saç, göz gibi organları ve dış görünüşlerine bakarak onların ahlakı ve karakteri hakkındaki özelliklerini ortaya koyan ilim dalıdır (Kırbıyık, 2009). Seçilenlerin endamlı ve güzel olmaları ilk şart idi (Pakalın, 1993; Kömür, 2010). Buna göre beden kusursuz ve sağlam olanların karakterlerinin de sağlam olacağı düşünülmekteydi. Saray için ayrılan bu gençler Kapı Ağası tarafından dikkatle incelendikten sonra dönemin padişahının da denetiminden geçerdiler. Padişah iç oğlanlarının seçimi ve

---

²⁰Köprülü Mehmet Paşa'nın gerçek babası değildir. Paşa, küçük yaşta devşirildikten sonra Köprü'de (bugünkü Vezirköprü) bir Türk ailesinin yanına verilmiştir. (Tayyazade Ata II, 2010). İlgürel ise Mehmed Paşa'nın devşirme olduğunu, Enderun'da yetiştiğini ve taşra görevini Köprü'de yaptığını yazmaktadır (İlgürel, 2002).

eğitimiyle yakından ilgilenirdi (Enç, 2004). Bu yöntem ile birçok çocuk Enderun'a alınmıştır.

3.2. Yetenek testleri ile alım

Enderun Mektebi için seçilecek olanları ayırt etmede kullanılan yöntemlerden biri de pratik yetenek testleri uygulamaktır. Sorunlara karşı çözüm üretebilme becerisini ölçmeyi amaçlayan bu testlerden biri oldukça güç olan uzun kaşıklarla yemek yiyebilme testi idi. Rivayete göre gruplara ayrılmış çocuklar bir sofranın etrafına oturtularak uzun kaşıklar ile yemek yemeleri istenirdi. Ancak uzun kaşıklarla yemek yemeye çalıştıklarında karşılarında oturan çocuklara kaşıkların ucu çarptığından yemek yiyemezlermiş. Bu sırada aklını kullanarak iki çocuğun yemeği kendilerinin yemeye çalışmaları yerine birbirlerine yedirmeleri bu sorunu ortadan kaldırdığından karşılıklı olarak yemek yeme fikrini ortaya atan çocuk, testi geçer ve başarılı sayılmıştır (Dökmen, 1992; Enç, 2004). Bu doğrultuda, Sokullu Mehmed Paşa'nın Enderun'a alınması, bu yetenek testine tabi tutularak başarılı sayılmasıyla gerçekleşmiştir (Ziroyevic, 1984; Demir, A., 2017).

Enderun'a alımda kullanılan bir başka test ise diğerinden farklı olarak şöyledir; devşirilen çocuk hazine dairesine alınır ve burada bulunan paralardan istediği kadar alabileceği teklif edilmiştir. Acemi oğlanı eğer aç gözlülük yapar da paraya tamah ederse başarısız, paraları almaz ise başarılı sayılmıştır (Ziroyevic, 1984). Mesela Sokullu Mehmed Paşa böyle bir teste tabi tutulmuştur. O da para almak yerine çakısını bile ortaya atmıştır²¹.

Enderun Mektebi'ne öğrenci seçilirken kullanılan pratik testlerden bir diğeri ise rüzgâra karşı tükürme testidir. Bu test ayrıca gemilere alınacak tayfalar için de kullanılmaktaydı. Adaylar bir gemiye bindirildikten sonra yüzleri denize, rüzgâra döndürülmüş bir şekilde tükürmeleri istenirdi. Rüzgâra karşı tükürenler problemi çözemezken, rüzgârı arkasına alıp tükürenler başarılı sayılırlardı (Dökmen, 1992).

Sadrazam Semîn²² Ali Paşa devşirilirken diğer çocuklardan fark edilir şekilde ayrıldığını belirtmek için 'siyahların içinde bir beyaz' olarak tasvir edilmiştir (Tayyazade Ata II, 2010). Sadrazam Sokullu Mehmet Paşa ise Bosna

²¹ Sırp kaynaklarına göre bizzat padişah tarafından seçilen Sokullu'nun para testini yine padişahın kendisi yapmıştır. Padişah Sokullu'yu hazine dairesine alıp ona şöyle demişti: "İşte görüyorsun bu sikkelerden istediğin kadar, istediğin cinsinden al." Sokullu bunları almak yerine kuşağındaki çakıyı çıkararak sikkelerin üzerine fırlattı ve şöyle dedi: "Bu sikke yığınının bir şey alan kişi büyük olamaz, bu yığına hep katkıda bulunan kimse de her daim büyür." Bu sözler üzerine hayrete kapılan padişah, Onun gelecek vadeden (mükemmel) olduğuna hükmederek Enderun'a göndermişti (Ziroyevic, 1984: 56-57). Ancak Paşa'nın Edirne Sarayı'ndaki ilk eğitiminin ardından önce Defterdar İskender Paşa'nın maiyetine verildiği bilinmektedir. İskender Paşa'nın idamından sonra Enderun'a alınmıştır. (Afyoncu, 2009).

²² Ashî Semiz Ali Paşa'dır. Burada yazılan Semîn'in baskı hatası olduğu düşünülmektedir. Sözcük, kaynakta 'Semîn' olarak yer aldığı için değiştirilmemiştir.

vilayetinden devşirilirken o zamanki devşirmede görevlendirilen Kapıcıbaşı Murad Bey tarafından görülen kabiliyeti neticesinde alınıp İstanbul'a getirilmiş ve Kiler Koğuşu'na dâhil edilmiştir (Tayyazade Ata II, 2010). Sokullu'nun devşirildiği sırada devşirmede görevli memurun, Yeşilce Mehmet Bey olduğu da rivayetler arasındadır. Yeşilce Mehmed Bey'in kıyafet ilmine vakıf olduğu ve Sokullu'da gördüğü kabiliyet, devşirme sırasında aileyi ikna etmek için sarf ettiği şu sözlerden anlaşılmaktadır; "Oğlunuzun büyük geleceği alından okunmaktadır. Sarayda ve padişah hizmetinde pek çok makamlara gelmesi mümkündür. Er başından devlet ırak değil, kaderi yaver olana talihin kapıları açıktır. İhtiyarlık zamanında düşkün kalırsanız elinizden tutar." (Altınay, 2001: 3-5). Filibeli Şehit Hafız Ahmed Paşa, güzel konuşma ve güzel şiir okuma yeteneği sayesinde Enderun'a alınmıştır (Tayyazade Ata II, 2010). Sadrazam Damat Öküz Mehmed Paşa'nın ilim tahsilindeki yeteneği, saray kanunlarını anlama ve kavramada gösterdiği başarısı ile kademe kademe yükselmiş ve Daire-i Hümayun'a girmiştir (Tayyazade Ata II, 2010). Sadrazam Tarhuncu Ahmed Paşa ise Arnavutluk'tan devşirilirken 'çiçek bahçesinden baş gösteren' olarak nitelendirilmiş ve diğer oğlanlardan farklı olduğu vurgulanmıştır (Tayyazade Ata II, 2010: 79).

Ayrıca eski zamanlardan beri pek çok devlet ve imparatorluk sarayında olduğu gibi Osmanlı Devleti'nde de çeşitli hizmetlerde kullanılmak üzere hadımlar görevlendirilirdi (Uluçay, 2017). Kaynaklarda hadımlara tavaşi de denilmekteydi²³. Osmanlı sarayında ak hadımlar (ak ağalar) ve zenci hadımlar (kara ağalar) olmak üzere iki zümre vardı ki bunlardan zenci olanlar Harem kısmında Ağalar Ocağı'nda eğitim alıp çeşitli hizmetlerde bulunurken (Uluçay, 2017) akağalar Enderun Mektebi'nde eğitim aldıktan sonra sarayın ikinci avlusu ve Dârüsaâde'nin²⁴ de bulunduğu üçüncü avlusunu birbirinden ayıran Bâbüsaâde adı verilen kapının muhafazasıyla görevli olup bundan başka zülüflü ağaları yetiştirme²⁵, iç oğlanlarına saray adabını öğretme ve iç oğlanlarının saraya alınıp çıkarılması süreçlerinde padişahı bilgilendirme gibi sorumlulukları vardı (Ok, 2017). Saraydaki görevleri süresince padişahın güveni ve itimadını kazanan ak hadım ağaları çeşitli devlet memurluklarına terfi edip Galata Sarayı müdürlüğünde bulunabiliyor, vezirlik ve sadrazamlığa kadar

²³Tavaşi: Ak hadım (Ok, 2017); Hadım saraylarda kullanılan kişiler için kullanılan tabirdir. Türkçe karşılığı hizmetçidir (Taneri, 1997).

²⁴Darüssaade: Genel olarak Topkapı Sarayı'nda Harem'e verilen isimdir (Altındağ, 1994: 1); Harem-i Hümayun ve Endrun-u Hümayun'u içinde barındırarak padişahın özel hayatının geçtiği saray bölümü (Ok, 2017: 213).

²⁵ Ak ağaların görevlerinden bir diğeri gruplar halinde yemek yiyen zülüflü ağalara sofrta başlık yapmak idi. Ak ağalar elini sofraya uzatmadan hiç kimse elini uzatamazdı. Çorlulu Ali Paşa Enderun'da zülüflü ağaları arasında iken bu yasağı çiğnediği için ak ağa tarafından tahta kaşıkla elini sert bir şekilde vurularak cezalandırılmış, arkadaşlarının içinde gerçekleşen bu durumu sindiremeyen Çorlulu Ali sofradan kalkmıştır. Bu defada ikinci kez dayakla cezalandırılan Çorlulu Ali Paşa, II. Mustafa döneminde silahtar ağa olduğunda bu cezaları unutmuyarak Enderun'daki sofrta başlık uygulamasını kaldırmıştı (Koçu, 1960; Ok, 2017).

yükselebiliyordu (Ok, 2017). II. Beyazid'in kapı ağalarından olan Hadım Ali Paşa, Yavuz Sultan Selim dönemi sadrazamı Hadım Arnavut Sinan Paşa, Kanuni Sultan Süleyman dönemi sadrazamlarından Hadım Süleyman Paşa ve I. Mustafa dönemi sadrazamlarından Hadım Gürcü Mehmed Paşalar, Enderun Mektebi'nde aldıkları eğitim sonrasında çeşitli hizmetlerde bulunan ak hadımlardan sadrazamlığa yükselmiş olan devlet adamlarından sadece birkaç tanesidir (Tayyarzade Ata II, 2010).

3.3. Soya çekim (genetik yatkinlik) ve akrabalık ilişkisi ile alım

Enderun Mektebi'ne öğrenci alınmasında kullanılan bir diğer usulün; soyaçekim ve akrabalık ilişkisinin yanında devlet adamları ya da bazı nüfuz sahibi kişilerin gayreti ile gerçekleştirilen uygulamaların olduğu düşünülmektedir.

Her birey anne ve babasından aldığı kromozomlar ile bir takım özelliklere sahip olmaktadır. Bu kromozomlar sayesinde ebeveynler üzerinden çocuğa geçen ten, göz ve saç rengi, yüz çizgileri, beden şekli gibi fiziki özelliklerin yanında zekâ seviyesi ve çeşitli yetenekler de yer almaktadır. Kalıtım yoluyla geçen ve bireyin bazı özelliklerini aldığı bu döngüye soyaçekim mekanizması denmektedir (Biçer, 2011). Osmanlı Devleti'nde soyaçekim sebebiyle ailede olan bir yeteneğin kullanımının devam ettirilmesi istendiğinden aynı aileden olan kişiler devlet yönetiminde üst kademelere yerleştirilebilmiştir. Bunlardan birisi Koca Sinan Paşa'dır Koca Sinan Paşa, Abisi Ayas Paşa'nın sayesinde Enderun'a girmiştir (İpşirli, 2002). Yine Kıbrıs Fatihî Lala Mustafa Paşa, kardeşi Deli Hüsrev Paşa vasıtasıyla saraya alınmıştır (Kütükoğlu, 2003). Lala Mustafa Paşa'nın Erzurum'da inşa ettirdiği caminin kitabesinde kendisinin Sokulluzadelerden olduğu kaydı yer almaktadır. Buradan hareketle Lala Mustafa Paşa'nın Sokullu Mehmed Paşa ile soydaş olabileceği ihtimali üzerinde durulmaktadır (Demir, E., 2017). Aynı aileden olmasalar bile aynı köyden olmaları onları birbirleri ile alakadar yapmaktadır (Kütükoğlu, 2003).

1649 yılındaki sipahi isyanının lideri olan Gürcü Nebi'nin, Gürcü Cafer Paşa'nın kardeşi olması ve aslen Bosnalı olan, Sultan İbrahim dönemi veziriazamlarından Salih Paşa'nın da sarayda bir erkek kardeşinin bulunması, özellikle 17. yüzyılda yaygın hale gelen aynı soya mensup kişilerin idari kadrolara getirilmesine verilebilecek örneklerdendir (Kunt, 1974).²⁶

Sadrazam Silahtar Şehit Ali Paşa, Hac Hüseyin Ağa'nın çocuğu olması hasebiyle Enderun'da Kiler Koğuşu'na alınmıştır (Tayyarzade Ata II, 2010). Sultan Abdülmecid'in vezirlerinden Mehmed Paşa ise Çukadar Ağa olan Boşnak Osman Ağa'nın neslindedir. (Tayyarzade Ata III, 2010).

²⁶ 17. yüzyılda Osmanlı Devleti'ndeki etnik ilişkiler hakkında ayrıntılı bilgi için bakınız: İ. Metin Kunt, "Ethnic-Regional (Cins) Solidarity in the Seventeenth-Century Ottoman Establishment", *International Journal of Middle East Studies*, 5/3, 1974, s. 233-239.

Abdülkerim Efendi ise aslen Diyarbakırlı olup El-Hac Emin Efendi'nin neslindedir. Sesinin güzelliği ile ün yapmıştır. Ünü o kadar artmıştır ki bu yeteneği sayesinde abisi Şakir Efendi'yle birlikte III. Selim Dönemi'nde Seferli Odası'na alınmıştır (Tayyazade Ata III, 2010). Tarih-i Enderun'un yazarı Tayyazade Ahmet Bey'in dedesi ve aynı zamanda Mehmed Tayyar Efendi'nin babası ise III. Ahmed'in kahvecibaşısı ve Surre Emni Hacı Mustafa Efendi'nin neslindedir. Kendisi Hacı Mustafa Efendi'nin ölümünden sonra Enderun'a girmiştir. (Tayyazade Ata III, 2010). Hızır Ağazade Said Bey I. Abdülhamid'in musahiblerinden Halepli Hızır Ağazade Mehmed Arif Ağa'nın oğlu olması hasebiyle Enderun'da Kiler Koğuşu'na alınmıştır (Tayyazade Ata V, 2010)²⁷. Sadrazam Silahtar Şehri Damat Mehmet Paşa ise Enderun'daki büyük biraderinin iltimasıyla önce Helvahane'ye ardından da Kiler Odası'na alınmıştır (Tayyazade Ata II, 2010).

3.4. Devlet adamlarının himayesi ile alım

Vezir, paşa gibi önde gelen devlet adamlarının yakınlarını ya da çocuklarını Enderun Mektebi'ne aldıkları kaynaklarda zikredilmektedir (Kömür, 2010). Örneğin Sadrazam Çorlulu Ali Paşa'nın Enderun'a alınışıyla ilgili iki farklı rivayet vardır. Bunlardan biri, II. Ahmed dönemi devlet adamlarından Karabayram Ağa Çorlu'da fakir bir köylünün oğlu olan 9-10 yaşlarındaki güzel, zeki ve sevimli bir oğlanı öncelikle evlat edinmiş daha sonra da padişaha rica da bulunarak Ali ismindeki bu çocuğu Enderun'da Seferli Koğuşu'na kaydettirmiş olmasıdır (Koçu, 1960; Tayyazade Ata II, 2010). Diğer rivayet ise; Korfulu bir berberin oğlu olmasıdır. Ali yakışıklı olması sebebiyle saray halkından birileri tarafından evlat edinilerek Enderun'a girmeyi başarmıştır (Goodwin, 2001). Tarihte Hanya Fatihî olarak anılan ve Sultan İbrahim'e silahtarlık yaptıktan sonra Kaptanpaşalık görevi ile saraydan ayrılan Silahtar²⁸ Yusuf Paşa'nın Enderun Mektebi'ne girişi ise şöyledir; Yusuf Dalmaçya'da bulunan Nadin Sancak beyinin ahırlarında çalışan kimsesiz bir çocuktur. 9-10 yaşlarında iken o sırada Nadin Sancağı'ndan geçen Kapıcıbaşı perişan bir halde görmüş ve yüzünün güzelliği ve temizliği dikkatini çekmiştir. Kapıcıbaşı Yusuf'u yanında İstanbul'a getirmiş, hatta Enderun'u Hümayun'a girmesini sağlamıştır (Koçu, 1960).

Tayyazade Ata, Sadrazam Yavuz Ali Paşa'nın Enderun'a alınma sebebinin Bosna Yeniçeri Ağası Salih Ağa'nın yeğeni olması olarak göstermektedir (Tayyazade Ata II, 2010). Sadrazam Sultanazade Mehmet Paşa'nın ise soyu Rüstem Paşa ve Cigalazade Sinan Paşa'ya dayanmaktadır. Sultanazade olması sebebiyle küçük yaşında saraya alınmıştır (Tayyazade Ata II, 2010). Sadrazam

²⁷Asıl adı Mehmet Said olan Hızırâğazâde Said Bey musikişinas bir aileye mensuptur. Dedesi Halep'te doğmuş; ancak Şam asıllı bir aileye mensup olan musahib-i şehriyari Hızır Ağa'dır. Birçok bestesi vardır (Duman, 2013).

²⁸ Padişahın şahsi hizmetleriyle ilgilenen Has Oda mensuplarındandır. Padişaha ait silahların tamamının muhafazasıyla görevlidir (Turan, 2009: 191).

Abaza Silahtar Siyavuş Paşa meşhur Celali Abaza Paşa'nın kölelerinden biri olduğundan ötürü Saray-ı Hümayun'a alınmış, aldığı eğitim ve yeteneği sayesinde silahtarlığa yükselmiştir (Tayyazade Ata II, 2010). Sadrazam Abaza Silahtar Damat İbşir Mustafa Paşa Celali Abaza Paşa'nın akrabası olması dolayısıyla Enderun'a girmiştir (Tayyazade Ata II, 2010). Sadrazam Silahtar Damat Süleyman Paşa ise Kapı Ağası İsmail Ağa'nın akrabası olması hasebiyle IV. Murad zamanında Enderun ağaları arasına dâhil edilmiştir (Tayyazade Ata II, 2010).

Osmanlı tarihinin ünlü sadrazamlarından Köprülü Mehmed Paşa'nın Enderun'a girişini Tayyazade Ata şu şekilde nakletmektedir; Köprülü Mehmed Paşa küçükken Amasya Sancağı'nın Köprü Kazası'na yerleştiğinde Enderun-u Hümayun mutfaklarının birisinde çalışan bir hemşerisi²⁹ sayesinde sarayda Helvahane Ocağı'na yazdırılmıştır. Köprülü Mehmed, buradan Enderun-u Hümayun'a alınmıştır (Tayyazade Ata II, 2010). Sadrazam Abaza Silahtar Süleyman Paşa, Darüssaade Ağası Yusuf Ağa'nın azatlı kölesi olduğundan ağasının himmetiyle çocukluk çağında Enderun-u Hümayun'a alınmıştır (Tayyazade Ata II, 2010). Bu durum sadece Süleyman Paşa'ya has değildir. Osmanlı Devleti'nde devlet adamları vefat ettiklerinde kölelerinden yaşları uygun olanlar Enderun'a alınabilmekteydi³⁰. 19. yüzyıldaki Sadrazam Hüsrev Paşa ise çocuğu olmadığı için yetiştirdiği kişileri ve kölelerini devlet kademesindeki önemli görevlere yerleştirirdi. Onun yetiştirdiği Said Paşa ve Halil Rifat Paşa hanedana damat olmuşlardır. Hüsrev Paşa'nın yetiştirdiği kölelerinden otuz tanesi paşa olmuştur. İbrahim Edhem Paşa ise sefir, sadrazamlık gibi görevlerde bulunmuştur. Yetiştirdiği kişilerin devlet kademesinde önemli görevlere gelmesi, paşanın, Osmanlı gulam sisteminin son büyük temsilcisi olarak tanımlanabilmesini mümkün kılmaktadır (İnalçık, 1999; Findley, 1996).

Şehri Silahtar Damat Mehmet Paşa ise İstanbul'da Hanzal Haffaf adında birinin oğlu olması sebebiyle çocukluk çağında saraya Kiler Odası'na alınmıştır (Tayyazade Ata II, 2010). Sadrazam Silahtar Seyyid Mehmet Paşa Dimetoka'lıdır. İstanbul'a geldiğinde saray ile bağlantılı tanıdıkları sayesinde II. Mustafa döneminde Enderun'un Hazine Odası'na dâhil olmuştur (Tayyazade Ata II, 2010). Sadrazam Şehri Silahtar Ali Paşa İstanbul'a geldiğinde Ayasofya'da Vakıflar Kâtibi Mehmet Emin Efendi'ye intisap etmişti. Sesinin güzelliği nedeniyle Dârüssaâde Ağası Hacı Beşir Ağa onu maiyetine müezzin olarak almıştır. Daha sonra yeteneğini Sultan I. Mahmud'a anlatmış ve I. Mahmud onun geleneğe aykırı olarak doğrudan Has Oda'ya alınmasını emretmiştir (Tayyazade Ata II, 2010). Sadrazam Niğdeli Silahtar Damat Mahir

²⁹ Köprülü Mehmet Paşa'nın hemşerisi aracılığıyla önce saray mutfağına oradan da Enderun'a alındığına dair başka bir kaynak: İbrahim Metin Kunt, *age.*, s.236.

³⁰ Kanuni Sultan Süleyman dönemi Bâbüssaâde Ağalarından olan Cafer Ağa öldüğünde yaşları uygun olan 19 kölesi saraya alınmıştır (Kunt, 1975).

Hamza Paşa, Mehmet Ağa adında birinin sülalesinden olmakla İstanbul'a geldiğinde önce Helvahane'ye ardından da Enderun'da Kiler Odası'na dâhil olmuştur (Tayyazade Ata II, 2010).

Yukarıdaki devlet adamlarına Sadrazam Silahtar Seyyid Mehmet Paşa³¹, Şeyhülislam Yasinizade Abdülvehhap Efendi³², Kaptan-ı derya Damat Mehmed Said Paşa³³, Serasker El-Hac Mehmet Raşid Paşa³⁴, Zaptiye Nazırı Çerkes Abdi Paşa³⁵, Seyyid El-Hac Hafız Ahmet Kamil'i Efendi³⁶, Defterdar Ali Raik Efendi³⁷ ve Ali b. Osman'ı³⁸ eklemek kâfi olmasa da örneklerin sayısını artırmaktadır. Ayrıca devletin son dönemlerinde bazı yüksek rütbeli devlet adamlarının çocuklarının da Enderun'a alındıkları kaynaklarda zikredilmektedir (Kömür, 2010). Mesela 1890 yılında Enderun-u Hümayun'da Has Oda kethüdalığı görevinde bulunmuş olan Necip Efendi'nin oğlu İzzet Efendi (TS.MA.e 596.2) ve saray değirmeninde görevli olan Mehmet Ağa'nın oğlunun Enderun'a alınması (TS.MA.e 596.2/8), 1896 yılında Darüşşafaka hüsn-ü hat hocalarından birinin oğlu olan Mehmet Şemsettin Efendi'nin Enderun'a kabulü (TS.MA.e 596.100/1) babalarının yüksek görevli olmaları dolayısıyla gerçekleşmiştir. Meşhur Ruscuklu Gazi Ahmet Paşa'nın akrabası olan Sadrazam Silahtar Ali Paşa da önce Seferli Odası'na alınmış sonra da Has Oda'ya yükselmiştir (Tayyazade Ata II, 2010). Sadrazam Kıbrıslı Mehmed Emin Paşa ise Enderun'a dayısının himmetiyle girerek Hazine Odası'na alınmıştır (Tayyazade Ata II, 2010).

Tayyazâde Ahmet Bey Enderun'da eğitim almış ve şiirle ilgilenmiş bazı kişilerin isimlerini zikrederek şiirlerinden örnekler verdiği eserinde bu kişiler hakkında da ayrıntılı bilgilere yer vermemiş sadece aşağıdaki şekilde isimlerini zikretmiştir; İvaz Paşazade Mevludi Meşhur Süleyman Efendi Biraderi Atayi Çelebi, Hurrem Paşazade Çaşnigirbaşı Vardari Kiları Kandi Bey, İstanbullu Yahyazade Hazineli Hüseyin Celali Çelebi, Abdi Paşa Hazinedarı Hüseyin

³¹ Sadrazam Silahtar Seyyid Mehmet Paşa, Mabeynci Tırnakçı Mustafa Ağa'nın himmetiyle III. Mustafa zamanında Enderun'un Hazine Koğuşun'da görevlendirilmiştir (Tayyazade Ata II, 2010).

³² Yasinizade Abdülvehhap Efendi 10 yaşındayken III. Mustafa devri Dârüssaâde Ağası'nın şefaatiyle Enderun-u Hümayun'da Kiler Odası'na dâhil edilmiştir (Tayyazade Ata II, 2010).

³³ Damat Mehmed Said Paşa'nın Enderun'a girişi; sarayda kapı kethüdalığı çalışanlarından Bursalı Ayanak Ali Efendi'nin hemşirezadesi olması hasebiyle olmuştur. Bursalı Ayanak Ali Efendi önce kendi yanına almış sonra Galatasaray'ına ve oradan ardından Enderun'da Hazine Odası'na alınmıştır (Tayyazade Ata II, 2010).

³⁴ Serasker El-Hac Mehmet Raşid Paşa, gümrük memuru Mustafa Ağa'nın sülalesindedir. İstanbul'a geldiğinde Enderun'a alındığı bilinmektedir. (Tayyazade Ata III, 2010).

³⁵ Zaptiye Nazırı Çerkes Abdi Paşa, Abaza Hüseyin Paşa'nın yanına aldığı kişilerden birisidir. Sadrazam Hüseyin Paşa tarafından Bursalı Mustafa Sabri Paşa'yla beraber Enderun'a alınmıştır (Tayyazade Ata III, 2010).

³⁶ Seyyid El-Hac Hafız Ahmet Kâmil'i Efendi Kırmıdır. Kırm'dan göç edenlerden olup bir akrabası yardımı ile Enderun'a girmiştir (Tayyazade Ata III, 2010).

³⁷ Defterdar Ali Raik Efendi, aslen Çerkez'dir. Bozoklu Mustafa Bey adında bir meşhurun azatlı kölesidir. Onun vasıtasıyla Hazine Odası'na alınmıştır (Tayyazade Ata III, 2010).

³⁸ Ali b. Osman, 1890 yılında Ayasofya Camii müezzinlerinden Mehmet Ali Efendi sayesinde Enderun Mektebi'ne girmeyi başarmıştır (TS.MA.e.596.2/5).

Ağazade Müderris Hazineli Devleti Ahmet Efendi, Sultanzade Mehmet Paşazade Seferlili Mehmed Said Bey, Yeniçeri Ağasızade Kilari Reşid Bey, Hekimoğlu Ali Paşa Hemşirezadesi Nuh Beyzade Sır Kâtibi Hamid Tayfur Bey, Şehreminizade Hazineli Haftani Hafız Esad Bey vb. Eserin muhtelif sayfalarında yer alan ve hayatları hakkında ayrıntılı bilgilerine yer verilmemiş olan ancak isimlerinin önüne gelen sıfatlardan hareketle bu kimselerin de soyaçekim sebebiyle ya da devlet adamı himayesi ile Enderun'a alınmış olunabileceği düşünülmektedir (Tayyazade Ata IV, 2010).

3.5. Doğrudan padişah iradesi ile alım

Bazı padişahlar Enderun'a karşı özel bir ilgiye sahip olduğundan spor çalışmalarında ve müsabakalarında hazır bulunup çalışmaları bizzat kendileri yönetirdi. Bu şekilde bazen iç oğlanlarının seçimini kendisi yapan padişahlar gelişmelerini de yakından izlerlerdi (Goodwin, 2001). Mesela Şeyhülislam Mirza Mustafa Efendi Abdurrahman Efendi'nin³⁹ oğlu olması hasebiyle Sultan İbrahim döneminde saraya alınmış ve yetiştirilmiştir (Tayyazade Ata II, 2010; İpşirli, 2005). Bundan başka Sultan I. Mahmud'a beş yıl sır kâtipliği yapan Has Odalı Salahi Ağa'nın hatıratında Kemani Mehmed'in bizzat padişah tarafından Enderun'a alındığı yazmaktadır. Hatırate göre Kemani Mehmed Efendi'nin hocası Kemani Corci ile padişah arasındaki dialog ve sonrasındaki gelişmeler ile padişah Kemani Mehmed'in saraya alınması talimatını vermiştir (Koçu, 1960). Sesinin güzelliği ile Sultan II. Mahmud tarafından Enderun'a alınanlardan bir diğeri ise Külhanbeyi Hüseyin'dir. Ancak kendisinin bu şekilde mektebe alınması Enderun ağaları tarafından kabul görmemiş ve Külhanbeyi Hüseyin, 100 kuruş maaş bağlanarak saraydan çıkarılmıştır (Kömür, 2010: 69)⁴⁰.

Sır Kâtibi Mustafa Nuri Paşa da padişah emriyle Enderun'a alınanlardan arasında yer almaktadır. Padişah'ın Gökusu'da bulunduğu bir gün Mustafa Nuri Paşa oradadır. Akranlarıyla oyun oynadığı sırada II. Mahmud farklı olduğunu görmüş ve Enderun-u Hümayun'da Hazine Odası'na alınmasını emretmiştir (Tayyazade Ata III, 2010).

Bunların yanında vazifesini başarıyla yerine getirmiş ya da görevi başında iken şehit olan devlet adamlarının çocuklarının da padişahın emri ile Enderun'a

³⁹ Mehmed İpşirli babasının Batumlu Abdürrauf Efendi olduğunu yazmaktadır (İpşirli, 2005).

⁴⁰ Sesinin güzelliği sebebiyle dönemin padişahı tarafından Enderun'a alınanlara bir örnek de ulemanın büyüklerinden El-Hac Mustafa İzzet Efendi'dir. Ancak kendisinin Enderun'a girişi şu şekilde olmuştur; musiki ile ilgilenen Mustafa Ağa'nın neslinden olan Mustafa İzzet Efendi, babasının vefatından sonra İstanbul'a gelmiş ve eğitimine burada devam etmeye başlamıştır. Doğuştan gelen güzel sesi ve musikiye olan ilgisi sebebiyle vefat etmiş olan akrabası Kömürçüzade Hafız Efendi'den bir dördlük söylediği esnada II. Mahmud sesinden etkilenmiş ise de dönemin şartları gereği doğrudan Enderun'a öğrenci alınması uygun olmadığından silahtarları olan Ali Paşa'nın (Gazi Ahmet Paşazade) terbiye ve eğitimini aldıktan sonra Enderun'a alınmasını ferman buyurmuştur. Üç sene paşanın dairesinde üç sene de Galata Sarayı'nda eğitim aldıktan sonra 1820/1821 (H.1236) tarihinde İlyas Ağa'nın silahtarlığında Enderun'a alınmıştır (Tayyazade Ata III, 2010).

alındıkları görülmektedir (Kömür, 2010). Yine aynı şekilde Enderun'da yetişmiş ve emekli olmuş bazı kişilerin çocuklarının da padişahın emri ile saraya alındığı olmuştur. Nitekim II. Mahmud, Kiler Odası'ndan yetişip emekli olan meşhur Tayyar Efendi'nin çocuklarından Halil Edip Bey ile Enderun Tarihi eseri ile bilinen Ahmet Ata Efendi'yi babalarının da yetişmiş olduğu Kiler Odası'na aldırılmıştır (Tayyarzade Ata III, 2010). Ayrıca Topkapı Sarayı serbekçiliği görevinden emekli olan Hacı Süleyman Efendi vefat ettiğinde kimsesiz kalan oğlu da 1882'de Enderun-u Hümayun'a alınmıştır (TS.MA.e 606.63/1).

Görevi başında iken şehit olan devlet adamlarının yanında görevi başında iken suçlu bulunup idam edilen devlet memurlarının çocuklarının da padişah iradesi ile Enderun'a alındığı bilinmektedir. Enderunlu Fazıl bu şekilde saraya alınan çocuklardandır. Akka Memuru Tahir Ömer'in oğulları Fazıl ve Kamil Beyler babalarının isyana karışması sebebiyle Cezayirli Gazi Hasan Paşa tarafından idam ettirildikten sonra Sultan I. Abdülhamid'in emriyle Enderun'da Hazine Koğuşu'na alınmışlardır (Tayyarzade Ata IV, 2010). Ayrıca Kanuni Sultan Süleyman devri başdeFTERdarı olan İskender Çelebi idam edildiğinde arkasında kalan 400 kadar kölesi padişah tarafından saraya alınmıştır. Bunlar içerisinde yaşları tutanlardan Enderun'a alınanlar da vardır. Nitekim Piyale, Şişman Ali, Hasan, Behram, Geylani Ali paşalar da bu kölelerden birkaç tanesidir (Sicill-i Osmani, 1996: 808). Ayrıca Enderun Mektebi'nin son dönemlerinde Kastamonu'nun Tosya kazasında yaşayan İsmail Onbaşı'nın vefat etmesiyle, kimsesiz kalan oğlu Mehmet padişahın iradesi ile 1895'te Enderun'a alınmıştır (TS.MA.e 596.38/1). 1900/1901 tarihli belgede ise İstanbul'a gelen Çerkes asıllı iki çocuğun padişah iradesi ile Enderun'a alındığı kaydedilmektedir (TS.MA.e 606.118/1).

3.6. Komşu devletlerin ve bağlı toprakların beylerinin çocuklarının rehin tutulması ile alım

Osmanlı Devleti'nin varlığının devamını sağlayabilmesi için uyguladığı politikalar neticesinde Enderun Mektebi'ne öğrenci alımı için bir yöntem daha ortaya çıkmaktadır. Osmanlı Devleti'nin bir politikası olan bu uygulamaya göre; kendisine bağlı devlet ve beyliklerin bağlılıklarının devamını sağlamak ve isyan etmelerinin önüne geçmek için bağlı devlet adamları ya da beylerin çocuklarının sarayda rehin tutulması durumudur. Devletin uyguladığı bu siyaset neticesinde Osmanlı Sarayı'nda bulunan bu beyzadelerin eğitimi meselesi ortaya çıkmaktadır. Sarayda rehin olarak tutulan bu çocukların eğitimi ya şehzadelerin eğitimiyle birlikte sağlanıyor⁴¹ ya da Enderun Mektebi'nde gerçekleştiriliyordu.

⁴¹ II. Murad döneminde Arnavut beylerinden İvan (Yuvan) Kastriyota'nın oğlu Gergi saraya rehin gönderilmiştir. Sarayda eğitim almış ve Müslüman olarak İskender adını almıştır. Sancakbeyliğe kadar yükselmiştir. Daha sonra ülkesine kaçmış eski adı ve dinene geri dönerek ölene kadar Osmanlı Devleti'ne karşı savaşmıştır. (Enç, 2004; İnalçık, 2000; Pruga, 2018). Osmanlı sarayında rehin olarak bulunup sonra isyan eden bir diğer ünlü Kazıklı Voyvoda olarak bilinen Eflak Voyvoda'sı Vlad'dır. Abisi Radul ile birlikte itaatin gereği olarak saraya rehin gönderilmiştir (Gencer, 2016).

Bu uygulamanın bir sonucu olarak Osmanlı Sarayı'nda Balkan senyörlerinin çocukları da esir olarak tutulmaktaydı. Ve bunlar da Enderun'da eğitim alıyordu. Yıldırım Beyazıt döneminde Yunan asillerinin çocukları Edirne Sarayı'nda rehin olarak buldukları dönemde eğitim almaktaydı (Kömür, 2010).

Bunlar arasında en başta gelenlerden birisi Hersekzade Ahmed Paşa'dır. Fatih Sultan Mehmed döneminde Hersek Osmanlı Devleti'nin haraçgüzarı olunca Hersek hâkimi Stjepan, küçük oğlu Stjepan'ı rehin olarak göndermişti. Bir süre sonra Hersek tamamen fethedildiğinde rehin olan Stjepan Enderun'a alınarak kendisine Ahmed ismi verilmiştir. Bu nedenle Hersekzade olarak bilinen Ahmed Paşa sadaret makamına kadar yükselecektir (Turan, 1998)⁴². Ayrıca Fatih Sultan Mehmed'in İstanbul'un fethinden sonra Bizans'ın ileri gelen ailelerinin çocuklarından yaşları ve kabiliyetleri uygun olanlarının Enderun'a alınmalarını emrettiği bilinmektedir. Rum Mehmed Paşa bunlardan birisidir (Reindl-Kiel, 2008). Aynı uygulamayı Kanuni Sultan Süleyman da yapmıştır. Son seferi Zigetvar'a giderken Sakız Adası'nın alınması için de emir vermiştir. İstanbul'da İskender Paşa'ya fetihden sonra Sakız'ın ileri gelen ailelerinin 10-12 yaşlarında olan çocuklarının İbrahim Paşa Sarayı'na alınmasını emretmiştir. Tabii ki bu çocuklardan yetenekli olanlar daha sonra Enderun'a alınacaklardır. (Uzunçarşılı, 2014). Mentеше Beyi Yakub Bey'in oğlu olan İlyas Bey ve Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'nın oğlu İbrahim Paşa da bu şekilde sarayda tutulan rehinelereydi (Kömür, 2010).

Sonuç

Osmanlı'da bir saray okulu olan, vezir, sadrazam, kaptan-ı derya gibi devlet adamlarının yanında pek çok sanatçı, müzisyen ve zanaatkâr yetiştiren Enderun Mektebi, aynı zamanda üstün yetenekli olduğu düşünülen çocukları eğitmiş ve bu kişilerden devletin pek çok kademesinde faydalanmıştır. Enderun Mektebi'yle ilgili yerli ve yabancılar tarafından çok sayıda araştırma yapılmış olmasına rağmen hangi usullerle mektebe öğrenci alındığına dair bilgiler kaynaklarda birbirinden kopuk ve dağınık şekilde yer almaktadır. Bu çalışmayla Enderun Mektebi'ne alınan iç oğlanlarının hangi usullerle alındığı, ne gibi test ve eleme yollarından geçtikleri kaleme alınmıştır. Saraya alınan çocukların her birinin kendi yeteneği doğrultusunda disiplinli bir şekilde eğitildiği Enderun Mektebi, bu yönüyle Akyüz (2015)'ün de belirttiği gibi, hem Türk eğitim tarihinde büyük bir öneme sahiptir hem dünya eğitim tarihine de Türklerin bir katkısıdır. Enderun Mektebi'ne öğrenci kaynağı büyük oranda Hıristiyan tebaanın erkek çocuklarından karşılanmış olmasının yanında, savaş esirleri,

⁴² Hersekzade Ahmet Paşa'nın saraya ve Enderun'a alınmasıyla ilgili iki farklı rivayet daha vardır. Bunlardan birincisi II. Mehmed'in Hersek'i fethetmesiyle Hersek hükümdarı büyük oğluyla beraber kaçtığı ve küçük oğlu Stjepan ise Dubrovnik'te kaldığı yönündedir. Stjepan'ın burada olduğunu öğrenen sultan onu saraya aldırıştır (Turan, 1998). İkinci rivayet ise II. Mehmed'in Hersek'i fethinden sonra babasının ricasıyla Enderun'a alınmış olmasıdır (Tayyarzade Ata IV, 2010).

soyaçekim mekanizması, nüfuz sahibi devlet adamlarının gayreti, doğrudan padişah iradesi, bağlı ülke ve beyliklerin hükümdar çocukları da mektebin öğrenci kaynakları arasındaki yerini almıştır. Çalışmada, Enderun Mektebi'ne öğrenci alım usulleri örnekleriyle birlikte sunulmaya çalışılmıştır. Buna göre; savaş esirleri ve devşirme usulüyle yapılan acemi oğlanı seçmeleri bittikten sonra bu oğlanlar, devletin merkezine getirilip dış görünüşlerine göre karakter tayini yapılmış ve bazı yetenek testlerine tabi tutulmuşlardır. İkinci aşamadaki bu elemenden sonra gerekli görülenler Enderun Mektebi'ne alınmıştır.

Soyaçekim mekanizması ve devlet adamlarının himayesi ile Enderun'a alınması usulünde; soyaçekimdeki amaç, aileden gelen bir yeteneğin devlet yönetiminde kullanılmasını sağlayarak verimi artırmaktır. Bunun yanında özellikle son dönemlere doğru bazı yüksek rütbeli memur ve görevlilerin de akraba veya hemşerilerini Enderun'a aldırıldığı anlaşılmaktadır. Ayrıca son dönemlerde devşirme sisteminin bozulması ve kaldırılmasıyla Enderun Mektebi daha çok Türk ve Müslüman ailelerin çocuklarının eğitim kurumu haline gelmiştir. Son dönemlerdeki Enderun Mektebinin kurumsal yapısının Osmanlı'nın yıkılışına etkisi de ayrı bir tartışma konusudur.

Acemi oğlanları, pençik ve devşirme gibi kanunlara bağlı olarak toplansa da zaman zaman padişahlar tüm bu seçim usullerini devre dışı bırakmıştır. Böylece Enderun Mektebi'ne doğrudan öğrenci alma usulü de kayıtlara geçmiştir.

Son olarak devlete bağlı beylik, prenslik veya diğer mülki topraklardaki yöneticilerin isyan etmelerinin önlenmesi ve bağlılıklarının devamının sağlanması amacıyla rehin olarak tutulan çocukları da Osmanlı sarayına getirilmiş ve buradaki Enderun Mektebi'nde eğitimlerine devam etmiştir.

Bu çalışmayla ortaya çıkan veriler sonucunda Osmanlı Devleti'nin yükselme döneminde devşirmeye paralel olarak frenolojik yöntemler ve bazı basit yetenek testleriyle Enderun'a alımın; özellikle yükselme dönemindeki siyasi ekonomik başarılarından dolayı diğer alım usullerine göre daha başarılı sonuçlar verdiği söylenebilir. Daha sonraki dönemlerde Enderun Mektebi'ne çoğunlukla Müslüman öğrencilerin alınması, kurumun başarılı bir şekilde işleyebilmesinin önündeki engellerden biri olarak görülmektedir. Böylece akrabalık ilişkilerinin ve siyasi ilişkilerin ön plana çıktığı söylenebilir.

Enderun Mektebi ve buradaki düzenle ilgili yapılan pek çok araştırma, mekteple ilgili hemen hemen her konuyu içeren genel çalışmalardır. Bu çalışma ile sadece mektebe hangi usullerle öğrenci alındığına dair bir araştırma yapılmıştır. Ve böylece Enderun Mektebi'yle ilgili spesifik çalışmaların artarak devam etmesinin, mektebin düzeni ve işleyişiyle ilgili daha sağlıklı bilgilerin ortaya çıkmasını sağlayacağı düşünülmektedir.

Kaynaklar

- A.{DVNS.MHM.d., 24.88/461.
- A.{DVNS.MHM.d. 62.37/136.
- CS.M., 169.8498/1.
- TS.MA.d., 8151/1.
- TS.MA.e., 596.2, 596.2/5, 596.2/8, 596.38/1, 596.100/1, 606.63/1, 606.118/1, 967.100.
- Afyoncu, E. (2009). Sokullu Mehmed Paşa. *Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA)* 37 (s. 354-357). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı (TDV) Yayınları.
- Akarsu, F. (2004). Enderun: Üstün Yetenekliler İçin Saray Okulu. M. R. Şirin, A. Kulaksızoğlu ve A. E. Bilgili (haz.), *Üstün Yetenekli Çocuklar Seçilmiş Makaleler Kitabı* (s. 97-101). İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları.
- Akgündüz, A. (1990). *Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri II. Bayezid Devri Kanunnameleri*. İstanbul: FEY Vakfı Yayınları.
- Akkutay, Ü. (2004). Osmanlı Eğitim Sisteminde Enderun Mektebi. İçinde M. R. Şirin, A. Kulaksızoğlu ve A. E. Bilgili (haz.), *Üstün Yetenekli Çocuklar Seçilmiş Makaleler Kitabı* (s. 85-96). İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları.
- Akyüz, Y. (2015). *Türk Eğitim Tarihi M.Ö. 1000 – M.S. 2015*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Ali Seydi Bey. (t.y.). *Teşrifat ve Teşkilatımız*. (haz. Niyazi Ahmet Banoğlu). İstanbul: Tercüman Yayınları.
- Ali Ufki Bey/Bobovius, A. (2013). *Saray-ı Enderun Topkapı Sarayı'nda Yaşam*. (çev. Türkis Noyan). İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Altınay, A., R. (2001). *Sokullu*. Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Altınay, A., R. (2017). *Köprülüler*. Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Altındağ, Ü. (1994). Dârüssaâde. *DİA* 9 (s. 1-3), Ankara: TDV Yayınları.
- Aşıkpaşazade. (2003). *Osmanoğullarının Tarihi*. (haz. Kemal Yavuz ve M. A. Yekta Saraç). İstanbul: K Kitaplığı MAS Matbaacılık.
- Beydilli, K. (1991). Bonnaval'in İzinde: Muhtedi Osman Bey Veya Avusturyalı Firari General Karlo De Kotzi. *Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, 11, 73-104.
- Biçer, R. (2011). Kişilik ve Bir Kur'an Terimi Olarak Şakile. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 31(2), 399-418.

- Enç, M. (2004). Enderun. İçinde M. R. Şirin, A. Kulaksızoğlu ve A. E. Bilgili (haz.), *Üstün Yetenekli Çocuklar Seçilmiş Makaleler Kitabı* (s.37-84). İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları.
- Enderunlu Abdüllatif. (2013). *Ayine-i Derun*. (haz. Ahmet Köç). İstanbul: Çamlıca Basım Yayın.
- Davaslıgil, Ü. (2004). Üstün Zekalı Çocukların Eğitimi. İçinde M. R. Şirin, A. Kulaksızoğlu ve A. E. Bilgili (haz.), *Üstün Yetenekli Çocuklar Seçilmiş Makaleler Kitabı* (s. 233-241). İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları.
- Demir, A. (2017). Osmanlı Devleti'nde Devşirme Sistemi. *Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), 19-27.
- Demir, E. (2017). *Lala Mustafa Paşa*. İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık.
- Dökmen, Ü. (1992). *T.C. Yükseköğretim Kurulu Öğrenci Seçme Ve Yerleştirme Merkezi Kuruluşu, Gelişmesi, Çalışmaları*. Ankara: ÖSYM Yayınları.
- Duman, M. (2013). Musikişinas Bir Divan Şairi: Hızırağazade Sa'id Bey. *Turkish Studies*, 8(4), 685-704.
- Findley, C., V. (1996). *Kalemiyeden Mülkiyeye Osmanlı Memurlarının Toplumsal Tarihi*. (çev. Gül Çağalı Güven). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Gencer, M. (2016). Osmanlı Tarih Yazıcılarının Kazıklı Voyvoda (Vlad III. Tepes) Tasvirleri. İçinde Z. Gölen ve A. Temizer (edit.), *Balkan Tarihi Cilt:2* (s. 41-61), Burdur: Osmanlı Mirası ve Türk Kültürünü Araştırma Derneği Yayınları 1.
- Goodwin, G. (2001). *Yeniçeriler*. (çev. Derin Türkömer). İstanbul: Doğan Egmont Yayıncılık.
- Gündüz, M. (2016). Enderun Mektebi ve Osmanlı'da 'Üstün Yeteneklilerin Eğitimi'. *Eğitime Bakış Dergisi*, 12(37), 11-20.
- Güneş Yağcı, Z. (2013). H.1015/1016 (M.1606/1607) Tarihli İstanbul Gümrük Defteri. *History Studies*, A Tributeto Prof. Dr. Halil INALCIK, 2(5), 507-536.
- Hafız Hızır İlyas Ağa. (2011). *Osmanlı Sarayında Gündelik Hayat Letaif-i Vekayi'-i Enderuniyye*. (Haz. Ali Şükrü Çoruk). İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Halaçoğlu, Y. (1991). *14-17. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı Ve Sosyal Yapı*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- İlgürel, M. (1998). Acemi Oğlanı. *DİA* 1 (s. 324-325). Ankara: TDV Yayınları.
- İlgürel, M. (2002). Köprülü Mehmed Paşa. *DİA* 26 (s. 258-260). Ankara: TDV Yayınları.
- İnalçık, H. (1999). Hüsrev Paşa, Koca. *DİA* 19 (s. 41-45). Ankara: TDV Yayınları.

- İnalçık, H. (2000). İskender Bey. *DİA* 22 (s. 561-563). Ankara: TDV Yayınları.
- İnalçık, H. (2003). *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600)*. (çev. Ruşen Sezer). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- İnalçık, H. (2013). *Devlet-i Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-I*. İstanbul: İş Bankası Yayınları.
- İnalçık, H. (2014). *Devlet-i Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-II*. İstanbul: İş Bankası Yayınları.
- İpşirli, M. (1995). Enderun. *DİA* 11 (s. 185-1879). Ankara: TDV Yayınları.
- İpşirli, M. (2002). Koca Sinan Paşa. *DİA* 26 (s. 137-139). Ankara: TDV Yayınları.
- İpşirli, M. (2005). Mirza Mustafa Efendi. *DİA* 30 (s. 167-168). Ankara: TDV Yayınları.
- Kavanin-i Yeniçeriyân*. (2011). (haz. Tayfun Toroser). İstanbul: İş Bankası Yayınları.
- Kaya, E. (2017). Kıyafet-name-i Ekallim-i Seb'a ve Hayavan. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 53, 444-459.
- Kılıç, C. (2010). *Enderun Mektebi Örnekleminde Günümüz Üstün Yetenekli Çocukların Eğitiminin Değerlendirilmesi*, Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Ankara.
- Kırbıyık, M. (2009). Kıyafet-name-i Cedide Hakkında. *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 39, 793-813.
- Koçu, R., E. (1960). *Topkapı Sarayı*. İstanbul: Nurgök Matbaası.
- Konstantinovic, K., M. (2003). *Bir Yeniçerinin Hatıratı*. (çev. Kemal Beydilli). İstanbul: Tarih ve Tabiat Vakfı Yayınları.
- Kömür, E. (2010). *Osmanlı Devleti Enderun Mektebi'nde Eğitim Sistemi Ve Türk Eğitim Sistemine Etkileri*, Yüksek Lisans Tezi. Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.
- Kunt, İ., M. (1974). Ethnic-Regional (Cins) Solidarity in the Seventeenth-Century Ottoman Establishment. *International Journal of Middle East Studies*, 5 (3), 233-239.
- Kunt, İ., M. (1975). Kulların Kulu. *Boğaziçi Üniversitesi Dergisi*, 3, 27-42.
- Kütükoğlu, B. (2003). Lala Mustafa Paşa. *DİA* 27 (s. 73-74). Ankara: TDV Yayınları.
- Ok, S. (2017). *Haremde Esir Yaşayanlar*. İstanbul: Ulak Yayıncılık.
- Ortaylı, İ. (2007). *Osmanlıyı Yeniden Keşfetmek*. İstanbul: Timaş Yayınları.

- Özcan, A. (1994). Devşirme. *DİA* 9 (s. 254-257). Ankara: TDV Yayınları.
- Özcan, A. (2007). Pencik. *DİA* 34 (s. 226-228). Ankara: TDV Yayınları.
- Pakalın, M., Z. (1993). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü I-II*. İstanbul: MEB Yayınları.
- Pruga, İ. (2018). İskender Bey İsyanlarının Dini Boyutu ve Papalıkla İlişkileri. *Dini Araştırmalar Dergisi*, 21(54), 175-202.
- Reindl Kiel, H. (2008). Rum Mehmed Paşa. *DİA* 35 (s. 226-227). Ankara: TDV Yayınları.
- Sakaoğlu, N. (2002). *Tarihi, Mekânları, Kitabeleri ve Anıları İle Saray-ı Hümayun*. İstanbul: Denizbank Yayınları.
- Süreyya, M. (1996). *Sicill-i Osmani*. (haz. Nuri Akbayar ve Seyit Ali Kahraman). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Şemseddin Sami. (1989). *Kamus-ı Türki*. İstanbul: Enderun Kitabevi.
- Taneri, A. (1997). Hadım. *DİA* 15 (s. 1-3). Ankara: TDV Yayınları.
- Tarım Ertuğ, Z. (2012). Topkapı Sarayı. *DİA* 41 (s. 256-261). Ankara: TDV Yayınları.
- Tavernier, J., B. (1984). *Topkapı Sarayında Yaşam*. (çev. Perran Üstündağ). İstanbul: Çağdaş Yayınları.
- Tayyazade Ata. (2010). *Osmanlı Saray Tarihi Tarih-i Enderun I-II-III-IV-V*. (haz. Mehmet Arslan). İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Tekindağ, Ş. (2003). Mahmud Paşa. *DİA* 27 (s. 376-378). Ankara: TDV Yayınları.
- Turan, Ş. (1998). Hersekzade Ahmet Paşa. *DİA* 17 (s. 235-237). Ankara: TDV Yayınları.
- Turan, Ş. (2009). Silahdar. *DİA* 37 (s. 191-193). Ankara: TDV Yayınları.
- Türk Dil Kurumu. (2019). Frenoloji. (<https://sozluk.gov.tr/>). Erişim tarihi ve saati: 07.10.2019-01:50.
- Türkyılmaz, M. (2009). *Osmanlı Klasik Döneminde, Enderun Mektebindeki Üst Düzey Yönetici Eğitimi İle Günümüzdeki Üst Düzey Yönetici Eğitiminin Karşılaştırılması*, Yüksek Lisans Tezi. Yeditepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.
- Uluçay, M., Ç. (2017). *Harem*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Uludağ, S. (1996). Firaset. *DİA* 13 (s. 116-117). Ankara: TDV Yayınları.
- Uzunçarşılı, İ., H. (1988). *Osmanlı Devleti Teşkilatından Kapukulu Ocakları I Acemi Ocağı ve Yeniçeri Ocağı*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

- Uzunçarşılı, İ., H. (2014). *Osmanlı Devleti'nin Saray Teşkilatı*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Yavuz, M. (2017). Klasik ve Modern Dönem Yönetici Yetiştirme Sistemlerinin İncelenmesi: Kurumlar Ve Kişiler. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 31(2), 433-450.
- Yılmaz, G. (2014). Son Kalan Eşkal Defterlerine Göre Devşirmeliğin Bilinmeyenleri. *Atlas Tarih Dergisi*. Nisan, 36-43.
- Ziroyevic, O. (1984). Medmed Pascha Sokolli Im Lichte Jugoslawischer Quellen Und Überlieferungen. *Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, 4, 55-67.